

32. Wolfgang Georg Bayerer. Findbuch zum Nachlass Otto Behaghel (1854–1936). (= Berichte und Arbeiten aus der Universitätsbibliothek und dem Universitätsarchiv Gießen; 45/1993) [Електронний ресурс]. – Gießen : Universitätsbibliothek Gießen, 1993. – С. 9–12. – Режим доступу : <http://www.geb.uni-giessen.de> (3 серпня 2016 р.).
33. Wenzel R. Schleswig-Holstein. Kurze politische Landeskunde / Rüdiger Wenzel. – Landeszentrale für politische Bildung Schleswig-Holstein. – 2006. – S. 23.
34. Калганова Г. Ф. Языковая политика Германии в рамках реализации Европейской Хартии региональных языков или языков меньшинств [Електронний ресурс] / Гульнара Фаритовна Калганова. – Режим доступу : <http://www.nauctat.ru> (26 квітня 2013 р.).
35. Див. пос. 15, с. 22–23.
36. Див. пос. 4, с. 32–33.
37. Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen: Lernen, lehren, beurteilen [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.goethe.de> (26 жовтня 2013 р.).
38. Мелінчук Н. В. Еволюція німецького письма / Наталя Володимирівна Мелінчук // «Ольвійський форум – 2013 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» : тези. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – Том. 5. – С. 40.
39. Мазурук Т. А. Языковое образование как процесс познания этнолингвокультуры страны изучаемого языка [Електронний ресурс] / Т. А Мазурук. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3._KAND_2007/Philologia/18523.doc.htm (10 серпня 2014 р.).

© Мелінчук Н. В., 2017

1.3. КЛАСИЧНА ФІЛОЛОГІЯ

УДК 378.147.091.33:811.112.2

Мелінчук Н. В.

КЛАСИЧНА ФІЛОЛОГІЯ В НІМЕЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ XIV–XXI ст. (ВІЗАНТИСТИКА, ГРЕЦИСТИКА, ЛАТИНІСТИКА)

У статті проаналізовано становлення та розвиток класичної філології в німецьких університетах XIV–XXI ст.: розглядаються візантистика, грецістика та латиністика. Показано, що сьогодні, латиністику представлено в 21 німецькому університеті, грецістику – в 11, а візантистику – в 2-х університетах ФРН.

Ключові слова: візантистика; візантійська література; грецістика; грецька мова; давньокласична філологія; койне; латина; латиніс-

тика; мовна освіта; мовне товариство; неогрецистика; пуризм; романські мови; середньовірнолатинська література; університет; філологія.

В статті охарактеризовано становлення і розвитку класическої філології в німецьких університетах XIV–XXI вв. Розглядається візантистика, грецистика і латиністика. Показано, що сьогодні, латиністика представлена в 21 німецькому університеті, грецистика – в 11, а візантистика – в 2-х університетах ФРН.

Ключевые слова: *візантійська література; візантистика; грецький язык; грецистика; древнекласическа філологія; койне; латиністика; латынь; неогрецистика; пуризм; романські языки; средневерхнелатинская література; університет; філологія; языкове образование; языкове общество.*

The article is an analysis of the establishment of general linguistics as a discipline in the German during the XIV–XXI century. The author gives review of scientific achievements in this field, as well as gives the characteristics to the scientists who have paid a considerable contribution to the development of the field of language studies with their activities. An incentive to the appearance of new philological disciplines in the XIX–XX century Germany is the process of consolidation of the German nation as well as the development of diplomatic relations with the countries, whose languages were not taught at the universities before.

Key words: *Arabistics studies; Sorabic studies multiculturality; German Universities; Fresic language studies; Assyriology; Egyptology; general linguistics; Optic studies; oriental studies.*

Поруч з викладанням мовою латини в німецьких університетах, починаючи вже з XIV ст., поширилась сфера використання німецької мови. Це було пов'язано насамперед з розвитком економічних, політичних, соціальних та культурних відносин Німеччини як з іншими державами, так і в середині самої країни. Мовою канцелярій стає німецька: «Мова княжих та міських канцелярій лише умовно може бути названа наддіалектною. В різних типах документів діалектні особливості тієї або іншої області відображувались неоднаково, але, зазвичай, в цю епоху мова документа не відривалась повністю від діалектних особливостей. Елементи діалекту у мові документу могли визначатись діалектом тієї місцевості, де було створено документ, чи діалектом писаря, який його склав, а також діалектом адресата. Відсутність єдності мови документу посилювалась відсутністю єдиної орфографічної, граматичної та лексичної норми».¹

Саме тому, «починаючи з 14 ст. німецька мова стала інтенсивно витісняти латину зі сфери ділового спілкування, все рішуче проникаючи до канцелярій міст на півночі та сході Німеччини – Любека, Гамбурга, Лейпцига та ін. З 1300 р. на німецьку мову перейшла канцелярія баварського герцога Людвіга».²

Одним з потужних чинників, завдяки якому продовжився процес об'єднання нації у XVI ст., став також переклад Біблії німецькою мовою. Його було зроблено Мартіном Лютером у період Реформації. Переклад був здійснено настільки неперевірено, що його визнали сучасники. Саме цим М. Лютер заклав основи для єдиної національної німецької літературної мови. Завдяки цій події німецька мова стає мовою не тільки богослужіння, а й літературного ужитку.

Німецький історик Крістіан Дайк (**Christian Deick**) у статті «**Heiliger Zorn**» зазначає: «*Wie viele Menschen seiner Zeit kritisierte Luther, dass sich Papst und Bischöfe stärker der Vermehrung ihres Reichthums widmeten als der Seelsorge. Vor allem störte ihn der Ablasshandel, bei dem die Gläubige von ihren Sünden freikaufen konnten. Doch Luther wäre nur einer von vielen namenlosen Unzufriedenen geblieben, hätte er nicht am 31. Oktober 1517 eine Streitschrift mit 95 Thesen an die Tür der Schlosskirche von Wittenberg genagelt – so sagt es zumindest die Legende. Wahrscheinlicher ist, dass er die in Latein verfasste Schrift an der Universität verteilte. Diese 95 Thesen sollten das Abendland in Aufruhr versetzen. Ein "Junker" übersetzt die Bibel. Der sächsische Kurfürst Friedrich "der Weise", Luthers mächtigster Fürsprecher, brachte den Mönch unter falschem Namen auf der Wartburg bei Eisenach unter. Zehn Monate musste sich "Junker Jörg" auf der zugingen Burg verstecken. In dieser Zeit übersetzte er das Neue Testament als Erster in verständliches Deutsch. Luthers Bibelübersetzung wurde zur Grundlage für eine einheitliche Schriftsprache*».³

Усвідомлення народом Німеччини своєї автентичності відбувалось у процесі збереження власної культури, де мова виступала головним індикатором відображення національної самосвідомості. Рушійні процеси, які відбувались у суспільстві протягом тривалого часу, призвели до численних трансформацій суспільної думки, у т. ч. і у мовних питаннях: «*Литературная книжная латынь стала уже в V в. мёртвым языком, и это способствовало углублению расхождения между литературной нормой и разговорной речью, которая продолжала изменяться соответственно внутренним законам своего развития. Если отдельные черты народной речи проникли преимущественно в виде лексических заимствований в литературные памятники ещё классической эпохи, то неудивительно, что в дальнейшем, не без влияния христианства, нормативное значение литературной традиции всё больше ослабевало и народная латинская речь в своей специфике всё больше утверждалась в качестве письменного языка*».⁴

З розвитком рівня освіченості у середньовічній Німеччині XIV ст. суспільство почало усвідомлювати важливість збереження власної са-мобутності. Люди прагнули здобувати освіту, але все ускладнювалось тим, що та була посилення лише заможним прошаркам суспільства. Для бюргерства освіта носила індивідуальний характер. Селян-кріпаків треба було навчати, а для цього потрібна освіта. Так у Німеччині при церквах починали виникати університети, в яких навчався бідний прошарок населення. Духівництво закликала свою паству не лише до-тримуватись церковних канонів, а й навчатись. Таким чином збіднілі люди здобували освіту. Згодом дане явище почало носити масовий характер. Освіта стає вагомим чинником консолідації нації.

Останнім часом дослідники приділяють значну увагу питанню ре-формування мовної освіти в університетах Німеччини, що обумовлено процесом нормалізації німецької мови, оскільки вказане реформування не було об'єктом спеціального вивчення і тому чекає на своє розв'язання.

З-поміж дослідників цього питання варто зазначити Едуара Бурсьє.⁵

Як сповіщають наукові енциклопедії про класичну філологію («*Alt-philologie (klassische Philologie)*»⁶): «*Philologie, i. w. S. die Wiss. von der Sprache u. Lit., darüber hinaus auch von der gesamt Kultur eines Volkes, so wie sie sich in Sprache u. Lit. niederschlägt. Die P. Gliedert sich in Sprachwiss. u. Literaturwiss. u. in Randgebiete wie Volkskunde, Rechtsgeschichte, Kulturgeschichte, Religionswissenschaft i. e. S.: die Sammlung u. method. Bearbeitung der literar. Überlieferung (Textkritik)*».⁷

Умовою успішної університетської мовної освіти була тоді виваже-на державна політика, спрямована на передачу накопиченого досвіду від покоління до покоління та збереження національної культури. Як зазначає дослідниця Кузнецова О. Ю.: «*Мовна освіта розглядається як соціально-педагогічне явище, спрямоване на вивчення, збереження і відтворення національних здобутків у навчанні й вихованні особисто-сті, а також на забезпечення відкритості системи освіти, її інтег-рацію у світовий освітній простір. Термін "мовна освіта" має прак-тичне спрямування, використання якого передбачає розвиток усного та писемного мовлення, формування комунікативної компетенції, і найбільш точно відображає мету та сутність сучасного навчання мов. Багатоаспектність і багатовекторність поняття мовної освіти зумовлює виділення двох провідних напрямів, що передбачають: 1) на-вчання рідної мови і 2) навчання іноземної мови*».⁸

Ставлення до німецької мови у названих сторіччях змінюється за-вдяки навчанню, його популярності та авторитету. Велика кількість книг релігійного та світського спрямування друкується рідною німець-кою мовою, але різними регіональними варіантами: «*Починаючи з*

16 ст. друкарі свідомо та послідовно здійснюють нормалізацію мови, головним чином у галузі орфографії. При цьому вони орієнтуються на авторитетні нащадкові варіанти літературної мови. З 1476 р. у друкованих виданнях зустрічається поняття *gemain/gemein deutsch/teutsch* (*Gemeindeutsch* "загальнонімецький") як назва аугсбурзького варіанта літературної мови, який відрізняється наявністю, поряд зі швабськими (південно-західними) особливостями, також і баварсько-австрійських (південно-східних)).⁹

Суперечності розвитку мовної освіти в університетах Німеччини полягали у тому, що на той час німецька мова мала багато регіональних варіантів, тому не існувало сформованої єдиної літературної норми та не було чітко визначеного змісту мовної освіти.

Про важливість формування єдності поглядів на мовну освіту свідчить поява на громадських засадах мовних товариств (**Sprachgesellschaften**), робота граматистів, перекладачів, діяльність яких була важливою віхою у становленні та нормалізації німецької літературної мови як національної.

Створення книг, підручників з орфографії, пунктуації, граматики, орфоєпії значно поліпшили те становище, в якому опинилось тодішнє освітнє середовище. Завдяки даним працям було закладено фундаментальні засади мовної освіти не лише в школах, а й в університетах Німеччини та поступово відбувався процес заповнення даних прогалів оновленими науковими роботами.

Так, Шнайдер М. (**Schneider M.**), учений університету Марбург у своїй праці *«Історія німецького правопису, беручи до уваги особливий розвиток від 1994 року»* (*«Geschichte der deutschen Orthographie unter besonderer Berücksichtigung der Entwicklung seit 1994»*)¹⁰ надає детальний огляд наукових здобутків вчених з окресленої проблеми та аналізує праці, в яких наведено ті чи інші тенденції, що були притаманні німецькій мові у означений історичний період її становлення та розвитку:

XVI ст. – найбільш відомі писемні пам'ятки: Schryfftspiegel, невідомий автор тексту *«Відображення письма»* (1527); Гельбер С., *«Підручник складів німецької мови»* (Helber S., *«Teusches Syllabierbüchlein»*, 1593); Ікельзамер В., *«Граматика німецької мови»* (Ickelsamer V., *«Teütsche Grammatica»*, 1531); Кольросс Й., *«Посібник з німецької орфографії»* (Kolross J., *«Enchiridion: handbüchlin Tütscher Orthography»*, 1529/30); Фухсбергер О., *«Мистецтво читання»* (Fuchsberger O., *«Leeskonst»*, 1542).

XVII ст. – Беллін Й., *«Орфографія літературної німецької мови»* (Bellin J., *«Hochdeutsche Rechtschreibung»*, 1657); Бьодікер Й., *«Заса-*

ди германських мов» (Bödiker J., «Grundsätze der deutschen Sprachen», 1690); Вернер Й., «Орфографічний довідник» (Werner J., «Manuductio Orthographia», 1629); Гібберт Й., «Орфографія німецької мови» (Gibert J., «Deutsche Orthographie», 1650); «Граматика німецької мови» («Deutsche Grammatica», 1653); Гюїнц С., «Нарис граматики німецької мови» («Gueintz C., «Deutscher Sprachlehre Entwurf», 1641); «Правопис німецької мови» («Die Deutsche Rechtschreibung», 1645); Затлер Й. Р., «Орфографія та фразеологія німецької мови» (Sattler J. R., «Teutsche Orthographie und Phraseologie», 1607); Канініус Х., «Германська орфографія» (Caninius H., «Orthographica Germanica», 1604); Олеаріус Т., «Багатство німецької мови» (Olearius T., «Deutsche Sprachkunst», 1630); Праш Й. Л. «Багатство німецької мови» (Prasch J. L., «Sprachkunst», 1687); Харсддорф-фер Г., «Поетична вбиральна» (Harsdörffer G. «Poetischer Trichter», 1647); Цезен фон П., «Німецький Гелікон» (von Zesen P. «Deutscher Helikon», 1656); Шоттель Й. Г., «Багатство німецької мови» (Schottel J. G. «Teusche Sprachkunst», 1641); Штілер К., «Скорочений підручник про багатство німецької літературної мови» (Stieler K., «Kurze Lehrschrift zur hochdeutschen Sprachkunst», 1687).

XVIII ст. – Бекер К. Ф., «Граматика німецької мови» (Becker K. F., «Deutsche Grammatik», 1829); Дуден К., «Повний орфографічний словник німецької мови» (Duden K., «Vollständiges Orthographisches Wörterbuch der deutschen Sprache», 1880); Дуден К., «Вказівник з орфографії для практичного життя» (Duden K., «Orthographisches Wegweiser für das praktische Leben», 1881); Гейзе Й. К. А., «Теоретико-практична граматики німецької мови, або Підручник щодо чистого та правильного говоріння, читання та письма німецькою мовою» (Heyse J. Ch. A., «Theoretisch-praktische deutsche Grammatik, oder Lehrbuch zum reinen und richtigen Sprechen, Lesen und Schreiben der deutschen Sprache», 1814); Готшед Й. К., «Засади багатства німецької мови» (Gottsched J. Ch., «Grundlegung einer Deutschen Sprachkunst», 1748); Грімм Я. та В., «Про педантичність в німецькій мові» (Grimm J. und W., «Über das Pedantische in der deutschen Sprache», 1847); Зандерс Д., «Катехізіс з орфографії» (Sanders D., «Katechismus der Orthographie», 1856); Раумер фон Р., «Про правопис німецької мови» (Raumer von R., «Ueber deutsche Rechtschreibung», 1855); Фрейер Х., «Вказівки до німецької орфографії» (Freyer H., «Anweisung zur teutschen Orthographie», 1722).

Російські вчені Арсеньева М. Г., Балашова С. П., Берков В. П., Соловійова Л. М.¹¹ наголошують на важливості таких праць щодо розвитку мовної освіти:

XVI ст.: Франк Ф., «Орфографія» (**Frank F.**, «**Orthographia**»).

XVII ст.: Кромайер Й., «Грамматика німецької мови» (**Kromayer J.**, «**Deutsche Grammatica**», 1618); Шоттеліус Ю. Г., «Детальна праця про головну німецьку мову» (**Schottelius J. G.**, «**Ausführliche Arbeit von der Teutschen Haubtsprache**», 1663).

XVIII ст.: Аделунг Й. К., «Спроба повного критико-граматичного словника верхньонімецького діалекту» (**Adelung J. Ch.**, «**Versuch eines vollständigen grammatisch-kritischen Wörterbuches der Hochdeutschen Mundart**», 1774–1776); Фріш Й. Л., «Німецько-латинський словник» (**Frisch J. L.**, «**Teutsch-lateinisches Wörterbuch**», 1741).

XIX ст.: Грімм Я. «Німецька грамматика» (**Grimm J.** «**Deutsche Grammatik**», 1819–1837); Зібс Т. «Сценічна німецька вимова» (**Siebs Th.** «**Deutsche Bühnenaussprache**», 1898); Кампе Й., «Словник німецької мови» (**Campe J.** «**Wörterbuch der deutschen Sprache**», 1807–1812).

XX ст. (I пол.): Дуден К., «Орфографічний словник» (**Duden K.**, «**Orthographisches Wörterbuch**», 1902).

Бакуліна А.¹² зупиняється на наступних наукових дослідженнях:

XVII ст.: Бьодікер Й., (**Bödiker J.**, «Принципи німецької мови в усному мовленні та на письмі» «**Grundsätze der deutschen Sprache im Reden und Schreiben**», 1690); Опіц М., «Аристарх, або Міркування про німецьку мову» (**Opitz M.**, «**Aristarchus sive contemptu linguae teutonicae**», 1617); Ляйбніц Г. В., «Повчання німцям, як краще застосовувати власний розум та мову» (**Leibniz G. W.**, «**Ermahnung an die Teutschen, ihren Verstand und ihre Sprache besser zu üben**», 1680).

XVIII ст.: Аделунг Й. К., «Підручник німецької мови для його використання в школах королівських пруських земель» (**Adelung J. Ch.**, «**Deutsche Sprachlehre zum Gebrauch der Schulen in den Königlichen Preußischen Landen**», 1781); Ляйбніц Г. В., «Не нав'язливі міркування про вжиток та покращення німецької мови» (**Leibniz G. W.**, «**Unvorgreifliche Gedanken betreffend die Ausübung und Verbesserung der deutschen Sprache**», 1717).

XIX ст.: Кампе Й. Г. «Словник тлумачення та онімечування запозичених виразів, які увійшли до нашої мови» (**Kampe J. G.**, «**Wörterbuch der Erklärung und Verdeutschung der unserer Sprache aufgefundenen fremden Ausdrücke**», 1801–1804).

Важливу роль протягом XVII–XVIII ст. у Німеччині відігравали **мовні товариства (Sprachgesellschaften)**, діяльність яких була спрямована на нормалізацію німецької мови. У дослідженні Філічевої Н. І.¹³ виділено такі мовні товариства:

1. «Плодоносне товариство, або Орден Пальми» («**Fruchtbringende Gesellschaft, oder Der Palmenorden**», 1617, м. Веймар).

2. «Доброчесне товариство Ялинки» («**Aufrichtige Tannengesellschaft**», 1633, м. Страсбург).

3. «Товариство патріотично налаштованих людей» («**Teuschgesinnte Genossenschaft**»), 1643, м. Гамбург).

4. «Орден вівчарів, або Орден квітів на березі Пегніца» («**Hirtenoder Blumenorden an der Pegnitz**»), 1644, м. Нюрнберг).

5. «Орден Ельбського лебедя» («**Elbschwanenorden**»), 1658, м. Нюрнберг).

Бакуліна А. зазначає важливість у XVIII ст. мовного товариства «Поетичне товариство для розвитку німецької мови» («**Deutschübende poetische Gesellschaft**»), 1726), яке згодом трансформувалось у «Німецьке товариство» («**Deutsche Gesellschaft**»).

Отже, нормалізація німецької мови протягом XIV – I пол. XX ст. відбувалась досить інтенсивно. Завдяки тому, що німецька мова активно поширювалась у всіх сферах життя, вона стає мовою науки, поступово витісняючи латину, яка мала лише місце як мова праць з класичної філології. Викладання в університетах ведеться німецькою мовою, але різними регіональними варіантами. Цьому процесові сприяє винайдення книгодрукарства бл. 1450 р. Гутенбергом Й. (**Gutenberg J.**), поява у XVI–XVII ст. мовних товариств (**Sprachgesellschaften**), діяльність яких призвела до створення наукової літератури та виникнення такого явища, як *пуризм* («**Purismus, Reinigungsbestrebung, bes. zur Reinigung der Sprache von Fremdwörtern u. fremden Wortformen**»).¹⁴

Тому Н. І. Філічева в розвитку німецької літературної мови виділяє такі тенденції:¹⁵

1) *наддіалектність*, дія якої постійно посилювалась за мірою «сходження» літературної мови від її первинної форми – територіальних варіантів писемно-літературної мови завдяки регіональним варіантам різного типу до єдиної національної літературної мови як всебічно розвиненого засобу писемної та усної комунікації;

2) *структурно-нормативна уніфікація*, вершиною якої було встановлення та кодифікація мовної норми різних варіантів національної літературної мови;

3) *розширення сфери вжитку літературної мови на народній основі*, зростання її соціального престижу, яке супроводжується витісненням латини з вищих сфер комунікації;

4) *полівалентність*, тобто все більше ускладнення функціонально-стильової диференціації літературної мови; і цей процес робить останню гнучким засобом різносторонньої комунікації з більшим потенціалом виразності;

5) *розширення соціальної бази літературної мови* для збільшення кількості членів комунікативної спільноти, які володіють нею активно чи пасивно, дія якої сприяє посиленню структурного впливу даної форми на діалекти;

б) національне варіювання в умовах використання населенням декількох німецькомовних країн загально-німецької літературної мови.

Так, наприклад, в університеті м. Лейпциг у XVII ст. професор Томасіус Х. (**Thomasius Ch.**) протягом 1687–1688 рр. читає лекції німецькою мовою. З ім'ям цього університету вже у XVIII ст. пов'язана також видатна постать вченого Готшеда Й. К. (**Gottsched J. Ch.**), який виступав за мовну уніфікацію. Саме ним 1784 р. була створена відома праця *«Засади багатства німецької мови»* (**«Grundlegung einer Deutschen Sprachkunst»**).¹⁶

Значна роль у нормалізації мови належить німецькій класичній літературі (XVIII – I пол. XIX ст.), вершиною якої є творчість відомого німецького письменника Гете Й. В. (**Goethe J. W.**, 1749–1832), який жив і творив на зламі епох: *«Лише тоді, коли епоха просвітництва завдяки Клопштоку та Лессінгу, Гердеру та Віланду, Шиллеру та Гете стала батьківщиною вітчизняної літератури, яку шанують всі освічені люди німецької нації, лише тоді загально-німецька мова, яка спирається на Лютера, завдяки якій писали ці поети та письменники, набула всезагальної значущості. Лише завдяки національній літературі вдалось у кінці XVIII ст. зломити супротив південної Німеччини та надати всій країні єдину загальну мову. Відому роль у цьому процесові відіграли у першу чергу твори Віланда»*.¹⁷

Отже, здійснений у цій статті аналіз наукових джерел надав змогу її авторці обґрунтувати етапи розвитку університетської освіти Німеччини та простежити кількість навчальних закладів: XIV ст. – 3, XV ст. – 9, XVI ст. – 6, XVII ст. – 5, XVIII ст. – 7, XIX ст. – 11, XX ст. – 40, поч. XXI ст. – 6.

Варто зазначити, що деякі університети мають не одну дату заснування. Це пояснюється тим, що деякі університети перезасновували або реорганізовували, виходячи з тієї ситуації, що складалась із закладом у конкретний історичний період.

Важливість соціального феномену «університет» обумовлює необхідність, перш за все, розуміння понять «університет», «університетська освіта», «університетська педагогічна освіта» та «технічний університет». Наведемо їх тлумачення, оскільки у сучасній педагогічній науці існують різні визначення даних понять. Так, на думку Гончаренко С. У., «університет – це багатопрофільний вищий навчальний заклад, де готують висококваліфіковані кадри з широкого кола спеціальностей у галузі природничих, суспільних і гуманітарних наук. Типова структура університету в Україні передбачає в ньому факультети: історичний, філологічний, філософський, економічний, юри-

дичний, журналістики, фізичний, механіко-математичний, хімічний, біологічний, геологічний, географічний. Строк навчання в університеті – 5–5,5 років. В університеті створено розгалужену систему науково-дослідних інститутів, проблемних та галузевих лабораторій, наукових шкіл і семінарів, обчислювальних центрів, наукових студентських товариств. Після 1992 року в Україні почалося масове перетворення навчальних інститутів в університети: економічні, лінгвістичні, медичні, лісотехнічні, педагогічні тощо. Університети називають також навчальні установи, створені на громадських засадах, що мають на меті поширення наукових знань, – народні університети, університети культури, університети технічного прогресу тощо».¹⁸

Мещанінов О. П. зазначає, що «*під університетською освітою сьогодні приймаються: соціально-педагогічний процес, в основу якого покладено принципи гуманізації, демократизації, універсалізації та фундаменталізації випереджаючого характеру, органічної єдності навчання з фундаментальними дослідженнями, навчання на передньому рівні розвитку науки, конкуренції та синергії, єдності та неподільності прав людини, толерантності, індивідуалізації, навчання та "розвиток досвіду, з досвіду і для досвіду", неперервності, для усіх, крізь усе життя, трьох свобод: швидкого і вільного обміну педагогічними ідеями та технологіями; вільного розвитку та руху всіх видів освітніх послуг; вільного вибору місця отримання, рівня та якості освіти, і як результат – удосконалення здібностей і свідомості, ставлення особистості, при якому вона досягає "соціальної зрілості та індивідуального зростання", усвідомлює необхідність утримання здорового балансу нерівності між економічним ростом та соціальним розвитком, як провідний чинник у реалізації інтеграційних зусиль націй, що здійснюють зорієнтований вплив на формування тенденцій світового розвитку і як ключовий компонент освітнього забезпечення сталого розвитку цивілізації*».¹⁹

Окремої уваги заслуговує точка зору Глузмана О. В., який виділяє поняття не «*університетська освіта*», а «*університетська педагогічна освіта*». Тлумачення даної дефініції розкривається таким чином: «*Університетська педагогічна освіта – це система професійно-педагогічної підготовки викладачів різних спеціальностей та профілів для середніх, середньо-спеціальних та вищих навчальних закладів, яка характеризується фундаментальністю, універсальністю, гуманітарним та науково-дослідним спрямуванням. Ця система передбачає орієнтацію студентів педагогічних факультетів (відділень, спеціалізацій) на засвоєння загальнотеоретичного, спеціального, психолого-педагогічного, культурологічного, науково-дослідницького та практи-*

чною педагогічною системою університетської педагогічної освіти, в ході якої формується система узагальнених міжпредметних та власних професійно-педагогічних знань, засобів діяльності, вмінь творчо оперувати ними під час рішення проблемних завдань. Університетська педагогічна освіта – система багаторівнева, яка включає безперервну підготовку викладачів – бакалаврів, спеціалістів та магістрів. Умови університетської освіти дозволяють вести перепідготовку педагогічних кадрів, а також підвищення їх кваліфікації».²⁰

Серед визначень, які стосуються університетської освіти варто зазначити:

За новим універсальним лексиконом, університет треба оцінювати як вищий навчальний заклад, який в цілому сприяє розвитку науки завдяки дослідженню та навчанню. Відвідування університету передбачає наявність випускних іспитів у середній школі. Щонайменше через чотири роки по закінченню навчання складаються державні іспити. В залежності від різновиду іспиту присвоюються вчені ступені. Назва «*університет*» прослідковується в середньовічному понятті «*Universitas magistrorum et scholarium*» («*Організація викладачів та тих, хто навчається*»), яка пізніше тлумачилося як «*Universitas literarum*» («*Цілісність наук*»). На початку XIII ст. університет у Парижі, який отримав привілеї від Папи Римського, став вихідним пунктом та взірцем для західних університетів. Саме там почали класифікувати вчені ступені (бакалавр, ліцензіат, магістр, доктор).

Перший німецький університет засновано 1348 р. у Празі Карлом IV.²¹

«Університети – це вищі навчальні заклади, які повністю репрезентують науку. Це означає, що в університетах знаходиться широкий спектр класичних спеціальностей, від природничих наук до технічних спеціальностей, від суспільних і до гуманітарних наук. Відповідно юриспруденція та економіка включені. Пропозиція тримається на двох стовпах навчальної та дослідницької роботи. Передусім відрізняється науковий профіль, який орієнтується на основні науки. Мова йде про передачу як вищих та всезагальних знань, так і про володіння методами, які дозволяють вести самостійну наукову діяльність. Тому навчальний процес вимагає від тих, хто навчається часто високої самоорганізації. Університетами вважаються також педагогічні ВНЗ, технічні університети, ВНЗ спортивного профілю, церковні ВНЗ та університети збройних сил. Лише університети та прирівняні до них ВНЗ надають право отримання вченого ступеню доктора наук. *Universitäten sind Hochschulen, welche die Wissenschaften vollständig vertreten. Das heißt an Universitäten findet man einen umfassenden Fächer-Kanon, der von den Natur- über die Ingenieurwissenschaften bis hin zu den Sozial- und Geisteswissenschaften geht. Rechts- und Wirtschaftswis-*

senschaften natürlich mit eingeschlossen. Das Angebot steht auf zwei Säulen: Forschung und Lehre. Das wissenschaftliche Forschungsprofil zeichnet sich vor allem dadurch aus, dass es grundlagenwissenschaftlich orientiert ist. Es geht um die Vermittlung übergeordneter und überfachlicher Kenntnisse sowie das Beherrschen der Methoden, die ein selbstständiges Erarbeiten gewährleisten. Der Studienverlauf erfordert von den Studierenden deshalb oft ein hohes Maß an Selbstorganisation. Zu den Universitäten zählen auch Pädagogische Hochschulen, Technische Universitäten, Sporthochschulen, kirchliche Hochschulen und die Universitäten der Bundeswehr. Nur Universitäten und ihnen gleichgestellte Hochschulen haben das Promotionsrecht».²²

Від часів реформатора вищої освіти Вільгельма фон Гумбольдта (1767–1835) у німецьких університетах діє принцип «*єдності досліджень та навчання*». Таким чином, університети Німеччини не є суто закладами, що дають освіту, але й завжди місцем проведення прикладних та незалежних фундаментальних наукових досліджень. «Чиста наука» вимагає вже від студентів участі у серйозній науковій діяльності, і це обумовлює більш тривалий час навчання, ніж в багатьох інших країнах. В університеті можна отримати диплом спеціаліста (**Diplom**) або магістра (**Magister Artium**) або ступінь кандидата наук (**Doktorgrad**). Університети мають право надавати ступінь доктора наук та кваліфікацію викладача ВНЗ. Новий рамковий закон про вищі навчальні заклади (**HRG**) створив можливість надавати після закінчення навчальних програм ступені «**Bachelor**» та «**Master**», що визнаються у всьому світі. І все більше університетів користуються цією можливістю. На різних факультетах можна отримати освіту зі спеціальностей медицина, природничі науки, інженерні науки, гуманітарні науки, право, теологія, економіка, соціологія, а також агрономія та лісництво. Завдяки широкому вибору предметів в межах кожного факультету стає можливим міждисциплінарне навчання або глибоке вивчення певної науки із заглибленням у теорію. Багато університетів мають значні бібліотеки та архіви, що допомагають при навчанні та у власних наукових інтересах. Навчання в університеті відбувається за чітко встановленими правилами, але більшість дисциплін дає можливість до того ж проводити власні дослідження у напрямках, що цікавлять студент».²³

«Технічний університет/технічний інститут. Початково у технічних інститутах та технічних університетах вивчали лише технічні спеціальності. Однак з часом вони стали охоплювати і інші галузі науки, зараз там іноді викладають навіть гуманітарні науки. Все ж головним напрямком, як і раніше, лишаються інженерні та природничі науки».²⁴

На основі аналізу джерельної бази дослідження^{25, 26, 27}, спираючись на державотворчі процеси, які відбувались у країні у певний момент її історичного розвитку, нами виділено такі етапи розвитку університетської освіти Німеччини:

I. Класична модель Олександра фон Гумбольдта (1386–1871 pp.):

– *Період Пізнього Середньовіччя – період правління династії Габсбургів (1378–1493 pp.):*

1. Університет ім. Рупрехта та Карла м. Гейдельберг – 23.10.1386 (**Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg**).²⁸

2. Університет м. Кельн – (21.05.1388–28.04.1798 pp.); (з 28.05.1919) (**Universität zu Köln**).²⁹

3. Університет м. Ерфурт – (04.05.1389–24.09.1816 pp.); (з 1994 p.) (**Universität Erfurt**).³⁰

4. Університет ім. Юліуса та Максиміліана м. Вюрцбург – 10.12.1402; 11.06.1582 (**Julius-Maximilians-Universität Würzburg**).³¹

5. Університет м. Лейпциг – 09.09.1409 (**Universität Leipzig**).³²

6. Університет м. Росток – 13.02.1419 (**Universität Rostock**).³³

7. Університет ім. Ернста Моріца Арндта м. Грайфсвальд – 17.10.1456 (**Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald**).³⁴

8. Університет ім. Альберта-Людвіга м. Фрайбург – 21.09.1457 (**Albert-Ludwigs-Universität Freiburg**).³⁵

9. Університет ім. Людвіга-Максиміліана м. Мюнхен: м. Інгольштадт (1472–1800 pp.), м. Ландсхут (1800–1826 pp.), м. Мюнхен (з 1826 p.) (**Ludwig-Maximilians-Universität München**).³⁶

10. Університет м. Трір – (16.03.1473–06.04.1798 pp.); (з 15.10.1970 p.) (**Universität Trier**).³⁷

11. Університет ім. Йоганна Гутенберга м. Майнц – (1477–1798 pp.), (з 15.05.1946 p.) (**Johannes Gutenberg-Universität Mainz**).³⁸

12. Університет ім. Еберхарда та Карла м. Тюбінген – 11.03.1477 (**Eberhard Karls Universität Tübingen**).³⁹

– *Період Нового часу (1486–1789 pp.):*

13. Університет ім. Мартіна Лютера м. Галле та м. Віттенберг: м. Галле (18.10.1502–1817 pp.) та м. Віттенберг (01.07.1694–1817 pp.), 12.04.1817 обидва університети були об'єднані в один в м. Галле (**Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg**).⁴⁰

14. Європейський Університет Віадрина, Франкфурт на Одери – (26.04.1506–1811 pp.); 15.07.1991 (**Europa-Universität Viadrina in Frankfurt (Oder)**).⁴¹

– *Реформація та Контрреформація (1517–1618 pp.):*

15. Університет ім. Філіппа м. Марбург – 01.07.1527 (**Philipps-Universität Marburg**).⁴²

16. **Університет ім. Альбертіна м. Кенігсберг – (20.07.1544–1945 pp.) (Albertus-Universität Königsberg).**
17. Університет ім. Фрідріха Шиллера м. Єна – 1558 р. (**Friedrich-Schiller-Universität Jena**).⁴³
18. **Університет м. Хельмштедт (15.10.1576–01.05.1810 pp.) (Universität Helmstedt).**⁴⁴
19. Університет ім. Юстуса Лібіха м. Гіссен – 19.05.1607 (**Justus-Liebig-Universität Giessen**).⁴⁵
- *Період Тридцятирічної війни (1618–1648 pp.):*
20. Університет м. Оснабрюк – 1629/1632 р.; 1974 р. (**Universität Osnabrück**).⁴⁶
21. Університет ім. Отто та Фрідріха м. Бамберг – 14.11.1647; 1773–1803 pp.; 1979 р. (**Otto-Friedrich-Universität Bamberg**).⁴⁷
- *Період абсолютизму (1648–1789 pp.):*
22. Університет ім. Крістіана Альбрехта м. Кіль – 05.10.1665 (**Christian-Albrechts-Universität zu Kiel**).⁴⁸
23. Університет мистецтв м. Берлін – 1696 р. (**Universität der Künste Berlin**).⁴⁹
24. Університет ім. Георга-Августа м. Гьоттінген – 1734–1737 pp. (**Georg-August-Universität Göttingen**).⁵⁰
25. Університет ім. Фрідріха-Олександра м. Ерланген та м. Нюрнберг – 1742 р. м. Байройт та 1743 р. м. Ерланген (**Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg**).⁵¹
26. Технічний університет ім. Кароло-Вільгельміни м. Брауншвайг – 1745 р. (**Technische Universität Carolo-Wilhelmina zu Braunschweig**).⁵²
27. Технічний університет Фрайберзька гірнича академія – 21.11.1765 (**Technische Universität Bergakademie Freiberg**).⁵³
28. Технічний університет м. Берлін – 1770 р.; 13.04.1799; (01.04.1879–20.04.1945 pp.); 09.04.1946 (**Technische Universität Berlin**).⁵⁴
29. Технічний університет м. Клаусталь – 1775 р., 1968 р. (**Technische Universität Clausthal**).⁵⁵
30. Вестфальський університет ім. Вільгельма м. Мюнстер – 16.04.1780 (**Westfälische Wilhelms-Universität (Münster)**).⁵⁶
- *Період Французької революції та «Визвольної» війни (1789–1814 pp.):*
31. Університет ім. Вільгельма Гумбольдта м. Берлін – 16.08.1809, початок занять 10.10.1810 р. (**Humboldt-Universität zu Berlin**).⁵⁷
- *Реставрація та доберезневий період (1814–1848 pp.):*
32. Рейнський університет ім. Фрідріха Вільгельма м. Бонн – 18.10.1818 (**Rheinische-Friedrich-Wilhelms Universität Bonn**).⁵⁸
33. Університет м. Гогенгайм – 20.11.1818 (**Universität Hohenheim**).⁵⁹

34. Технічний університет м. Дрезден – 1828 р.; 1961 р. (**Technische Universität Dresden**).⁶⁰

35. Університет м. Штутгарт – 1829 р.; 04.07.1967 – ун-т (**Universität Stuttgart**).⁶¹

36. Університет м. Фехта – 02.08.1830; з 08.06.2010 ун-т (**Universität Vechta**).⁶²

37. Університет імені Готтфріда Вільгельма Ляйбніца м. Ганновер – 02.05.1831 (**Gottfried Wilhelm Leibniz Universität Hannover**).⁶³

38. Технічний університет м. Хемніц – 1836 р.; 1986 р. (**Technische Universität Chemnitz**).⁶⁴

– *Північнонімецький союз (1849–1871 pp.)*:

39. Університет «Баугауз» м. Веймар – 1860 р. (**Bauhaus-Universität Weimar**).⁶⁵

40. Технічний університет м. Мюнхен – 1868 р. (**Technische Universität München**).⁶⁶

II. Університетська освіта у період консолідації німецької нації під керівництвом Отто фон Бісмарка (21.03.1871–20.03.1890 pp.):

1. Технічний університет м. Дармштадт – 10.10.1877 (**Technische Universität Darmstadt**).⁶⁷

III. Університети Кайзерівської імперії (1871–1918 pp.):

1. Університет ім. Йоганна Вольфганга Гете м. Франкфурт – 1914 pp. (**Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main**).⁶⁸

IV. Університети Веймарської республіки (1919–1933 pp.):

1. Університет м. Гамбург – 28.03.1919 (**Universität Hamburg**).⁶⁹

2. Український вільний університет м. Мюнхен – 17.01.1921 (**Ukrainische Freie Universität München**).⁷⁰

3. Університет мистецтв Фолькванг м. Ессен – 1927 р. (**Folkwang Universität der Künste**).⁷¹

V. Період перманентного розвитку університетської освіти періоду націонал-соціалізму (1933–1945 pp.).

Даний період розвитку університетської освіти характеризується створенням при університетах різноманітних інститутів ідеологічного спрямування. Процес виникнення нових університетів призупинився, а вже наявні університети були загнані в межі нацистського режиму.

Так, наприклад, протягом 1933–1945 pp. при університетах виникають інститути, які покликані втілювати у життя доктрину націонал-соціалізму з її ідеями расової теорії. Цьому процесові сприяє Імперське міністерство науки, виховання та народної освіти (**Reichsministerium für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung**).

У дослідженні «**Vererbungs- und Entwicklungslehren in Zoologie, Botanik und Rassenkunde/Rassenbiologie: Zentrale Forschungsfelder**

der Biologie an der Universität Tübingen im Nationalsozialismus» (2010) («Генетика та теорії розвитку в зоології, ботаниці і расова теорія/расова біологія: центральні наукові студії з біології в університеті м. Тюбінген за часів націонал-соціалізму»⁷² німецькі науковці Поттхаст Т. (**Potthast Th.**) та Хосфельд У. (**Hoffels U.**) розглядають такі інститути:

1. **Institut für Erbbiologie und Rassenhygiene** (Інститут біології та расової гігієни, Університет ім. Й. В. Гете м. Франкфурт, 1935 р.), з 1941 р. **Institut zur Erforschung der Judenfrage** (Інститут досліджень єврейського питання).

2. **Institut für Erb- und Rassenpflege** (Інститут спадковості та збереження чистоти рас, Університет ім. Ю. Лібіха м. Гіссен, 1934 р.).

3. **Institut für menschliche Erblehre und Eugenik** (Інститут людської генетики та евгеніки, Університет ім. Ернста Моріца Арндта м. Грайфсвальд, 1933 р.).

4. **Institut für Erbbiologie und Rassenhygiene** (Інститут біології та расової гігієни, Університет м. Кельн, 1939 р.).

5. **Rassenbiologisches Institut** (Інститут расової біології, Університет ім. Альбертіна м. Кенігсберг, 1934 р.).

6. **Institut für Rassen- und Völkerkunde** (Інститут расової теорії та етнології, Університет м. Лейпциг).

7. **Institut für Erbbiologie und Rassenhygiene** (Інститут біології та расової гігієни, Університет м. Росток).

8. **Rassenbiologisches Institut** (Інститут расової біології, Університет ім. Юліуса-Максиміліана м. Вюрцбург).

VI. Стан університетської освіти у час післявоєнного розподілу Німеччини на зони окупації (1945–1949 рр.):

1. Університет Лейфана м. Люнебург – 1946 р. (**Leuphana Universität Lüneburg**).⁷³

2. Фондовий університет м. Хільдесхайм – 1946 р.; 2003 р. (**Universität Hildesheim**).⁷⁴

3. Вільний університет м. Берлін – 1948 р. (**Freie Universität Berlin**).⁷⁵

4. Університет Заарланду – 1948 р. (**Universität des Saarlandes**).⁷⁶

VII. Університетська освіта Федеративної Республіки Німеччина (23.05.1949–02.10.1990 рр.):

5. Рурський університет м. Бохум – 1962 р. (**Ruhr-Universität Bochum**).⁷⁷

6. Університет м. Регенсбург – 18.07.1962 (**Universität Regensburg**).⁷⁸

7. Університет м. Любек – 1964 р. (**Universität zu Lübeck**).⁷⁹

8. Університет ім. Генріха Гейне м. Дюссельдорф – 1965 р. (**Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf**).⁸⁰

9. Університет м. Констанц – 1966 р. (**Universität Konstanz**).⁸¹
 10. Університет м. Мангейм – 1967 р. (**Universität Mannheim**).⁸²
 11. Університет м. Ульм – 1967 р. (**Universität Ulm**).⁸³
 12. Технічний університет м. Дортмунд – 16.12.1968 (**Technische Universität Dortmund**).⁸⁴
 13. Університет м. Білефельд – 05.09.1969 (**Universität Bielefeld**).⁸⁵
 14. Університет м. Аугсбург – 1970 р. (**Universität Augsburg**).⁸⁶
 15. Технічний університет м. Кайзерслаутерн – 13.07.1970 (**Technische Universität Kaiserslautern**).⁸⁷
 16. Університет м. Бремен – 1971 р. (**Universität Bremen**).⁸⁸
 17. Університет економіки та права м. Вісбаден – 1971 р. (**EBS Universität für Wirtschaft und Recht (Wiesbaden, Oestlich-Winkel)**).⁸⁹
 18. Університет м. Кассель – 1971 р. (**Universität Kassel**).⁹⁰
 19. Університет ім. Гельмута Шмідта – Університет збройних сил м. Гамбург – 1972 р. (**Helmut-Schmidt-Universität – Universität der Bundeswehr Hamburg**).⁹¹
 20. Гірничий університет м. Вупперталь – 1972 р. (**Bergische Universität Wuppertal**).⁹²
 21. Університет м. Падерборн – 01.08.1972 (**Universität Paderborn**).⁹³
 22. Університет м. Зіген – 1972 р. (**Universität Siegen**).⁹⁴
 23. Університет збройних сил м. Мюнхен – 1973 р. (**Universität der Bundeswehr München**).⁹⁵
 24. Університет м. Пассау – 01.01.1973 (**Universität Passau**).⁹⁶
 25. Університет ім. Карла фон Осецького м. Ольденбург – 1973 р. (**Carl von Ossietzky Universität Oldenburg**).⁹⁷
 26. Університет заочного навчання м. Гаген – 1974 р. (**Fern Universität in Hagen**).⁹⁸
 27. Університет м. Байройт – 1975 р. (**Universität Bayreuth**).⁹⁹
 28. Технічний університет м. Гамбург-Харбург – 1978 р. (**Technische Universität Hamburg-Harburg**).¹⁰⁰
 29. Католицький університет м. Айхштетт-Інгольштадт – 1980 р. (**Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt**).¹⁰¹
 30. Університет м. Віттен та м. Хердеке – 1982 р. (**Universität Witten/Herdecke**).¹⁰²
 31. Університет м. Кобленц та м. Ландау – 01.10.1990 (**Universität Koblenz-Landau**).¹⁰³
- VIII. Університетська освіта Народної Демократичної Республіки (07.10.1949–02.10.1990 рр.):**
32. Технічний університет Ільменау – 1953 р.; з 1992 р. ун-т (**Technische Universität Ilmenau**).¹⁰⁴

IX. Виникнення молодих університетів Німеччини у період Об'єднання країни, що обумовлено викликами часу (з 03.10.1990 і до наших днів):

1. Університет м. Потсдам – 15.07.1991 (**Universität Potsdam**).¹⁰⁵
2. Університет ім. Отто фон Геріке м. Магдебург – 03.10.1993 (**Otto-von-Guericke-Universität Magdeburg**).¹⁰⁶
3. Університет м. Фленсбург – 1994 р. (**Universität Flensburg**).¹⁰⁷
4. Університет Якоба м. Бремен – 1999 р. (**Jacobs University Bremen**).¹⁰⁸
5. Університет м. Дуйсбург та м. Ессен – 01.01.2003 (**Universität Duisburg-Essen**).¹⁰⁹
6. Міжнародний університет м. Дрезден – 2003 р. (**Dresden International University**).¹¹⁰
7. Університет Цеппеліна – 2003 р. (**Zeppelin-Universität**).¹¹¹
8. Університет портового м. Гамбург – Університет архітектури та розвитку міст – 01.01.2006 (**HafenCity Universität Hamburg – Universität für Baukunst und Metropolenentwicklung**).¹¹²
9. Університет логістики ім. Кюне – Наукова вища школа логістики та управління підприємством м. Гамбург – вересень 2010 р. (**Kühne Logistics University – Wissenschaftliche Hochschule für Logistik und Unternehmensführung (THE KLU)**).¹¹³
10. Бранденбурзький технічний університет м. Котбус та м. Зенфтенберг – 01.07.2013 (**Brandenburgische Technische Universität Cottbus-Senftenberg**).¹¹⁴

ЛАТИНІСТИКА

*«Латинский язык принадлежит к семье индоевропейских языков. С древнейших времён – не менее чем за две тысячи лет до нашей эры – они были распространены почти по всей Европе и в Западной Азии от Кавказа до Индостана. В настоящее время их делят на девять основных групп: индоиранскую, тохарскую, армянскую, греческую, италийскую, кельтскую, германскую, балто-славянскую и албанскую. ... На латинском языке говорили в центре, т.е. в районе устья Тибра, в Риме, а также (разумеется с диалектными различиями) в Фалерии, Пренесте и Лавунии».*¹¹⁵

*«Таким образом, латинский язык в течение долгого периода оставался всего лишь италийским диалектом».*¹¹⁶

*«...распространение латинского языка явилось прямым результатом постепенного могущества Рима».*¹¹⁷

Терміни і явища, які належать до латиністики:

*«Carmina Burana, im Kloster Benediktbeuern gefundene Sammelhandschrift mit lat. u. dt. Vagantenliedern aus dem 13. Jh.; in Auswahl als Chorwerk vertont von C. Orffs 1937».*¹¹⁸

«**Lateinische Sprache, Latein**, zur **italische** Gruppe der indoeurop. Sprachfamilie gehörende Sprache; urspr. die Sprache der Bewohner Roms u. Latiums (der **Latiner**), seit dem 3.Jh. v. Chr. mit der Machtenfaltung Roms über Italien, dann über das Gebiet des westl. Mittelmeers ausgedehnt u. Sprache des röm. Weltreichs (**klass. Latein**); im MA als Sprache der Kirche, Geistlichen, Gelehrten u. als Verkehrssprache lebendig(**Mittellatein**). Die gesprochene l. S. entwickelte sich zum **Vulgärlatein**, das für die rom. Volkssprachen die Grundlage war. Das **Neulatein** war bis ins 19. Jh. hinein die Sprache der europ. Wiss. u. der kath. Kirche».¹¹⁹

«**Latiner**, an der Wende vom 2. Zum 1. Jt. v. Chr. in Mittelitalien (**Latium**) eingewanderter Stamm der Starker».¹²⁰

«**Latium**, ital. Lazio in – Italien; das alte Siedlungsgebiet der **Latiner**».¹²¹

«**Latinismus**, auf eine andere Sprache übertragene Eigenart der lat. Sprache».¹²²

«**Mittellateinische Literatur**, das christl. von Geistlichen geschaffene Schrifttum des europ. MA; u. a. geistl. Spiele u. westl. Liedsammlungen (u. a. **Carmina Burana**)».¹³²

«**Romanische Sprachen**, aus dem Vulgärlatein entstandene europäische Sprachen; aufgrund ihres Verwandtschaften in 3 Gruppen eingeteilt; 1. **Westromanisch** (Span., Port., Katalan., Provençal., Frz., Rätorum.); 2. **Ostromanisch** (Ital., Dalmatin. [ausgestorben], Rumän.); 3. **Zentralromanisch** (Sardin)».¹²⁴

«**Vulgärlatein**, die schriftl. nicht überlieferte lat. Volkssprache; durch Sprachvergleich entschließbare Grundlage der **rom. Sprachen**».¹²⁵

Терміни, що розкривають семантичне значення латиністики:

«**Lateiner**, (jmdn., der Latein kennt, spricht)».¹²⁶

«**Latinismus**, der; -; men (lat. Spracheigentümlichkeit in einer nichtlat. Sprache)».¹²⁷

«**Latinist**, der; -en, -en (Kenner u. Erforscher des Lateinischen)».¹²⁸

«**Das Latein**; -s.».¹²⁹

«**Latiner**, der; -s, – (Angehöriger eines altasiatischen Volkes in Latium)».¹³⁰

Особливість мовної освіти в університетах Німеччини протягом II пол. XIV–XVII ст. полягає у тому, що латина була мовою навчання та викладання. Згодом, вже у XIX ст., латинська мова стає предметом вивчення класичної філології. Тому у цей час в університетах активно відбувався процес виникнення інститутів (**Institut für Klassische Philologie**) та семінарів з класичної філології (**Seminar für Klassische Philologie**).

«Ввиду того, что латынь являлась языком римско-католической церкви, а в эпоху гуманизма её влияние наряду с влиянием греческого

*стало проявляться особенно интенсивно, то вполне понятно, что словарный состав немецкого языка в XIV – XVI вв. был сильно пронизан элементами латинского и греческого происхождения. В связи с тем, что наука была в руках церкви и гуманистов, языком преподавания и публичных выступлений в высшей школе и университетах до конца XVII в. почти во всех случаях была латынь».*¹³¹

У період II пол. XIX ст. – I пол. XX ст. (пізні Середньовіччя, Прогресівиство, Веймарська республіка, період націонал-соціалізму) не існувало документу, який регулював би викладання за єдиним державним стандартом, оскільки важке політичне становище Німеччини унеможливило даний процес.

Найпомітніші зміни відбувались в багатьох університетах Німеччини. Так, в університеті ім. Еберхарда та Карла (м. Тюбінген) ще з часів заснування навчального закладу (1477 р.) студенти повинні були читати, говорити та писати латиною, оскільки там дана мова була єдиною мовою навчання, беручи до уваги той факт, що німецька мова активно завойовувала позиції у якості мови науки. Однак, близько 1800 р. латинська мова більш вже не була мовою навчання та викладання. Серед відомих вчених, які своєю діяльністю прославили ім'я університету варто зазначити: Г. Бебеля (**H. Bebel**, 1472–1518), який працював на кафедрі латинської риторики та поезії (**Lehrstuhl für lateinische Rhetorik und Poesie**); професора грецької та латинської мов М. Крузіуса (**M. Crusius**, 1526–1607), який працював в університеті з 1559 р.; латиністи Н. Фрішлін (**N. Frischlin**, 1547–1590) та К. Кальденбах (**Ch. Kaldenbach**, 1613–1698) та ін.

У 1734 р. на філософському факультеті університету ім. Георга-Августа (м. Гьоттінген) створено семінар з класичної філології, з яким пов'язані видатні постаті: Й. М. Гезнер (**J. M. Gesner**, 1691–1761), К. Г. Гейне (**Ch. G. Heyne**, 1729–1812), К. О. Мюллер (**K. O. Müller**, 1797–1840), У. фон Віламовіц-Мьоллендорфф (**U. von Wilamowitz-Moellendorff**, 1848–1931) та К. Латте (**K. Latte**, 1891–1964).

Справжнім розквітом класичної філології як академічної дисципліни вважається XIX ст.

У I пол. XIX ст. виразною є тенденція до появи в університетах семінарів з класичної філології (**Seminar für klassische Philologie**):

1. 1807 р. – університет ім. Карла та Рупрехта (м. Гейдельберг), засновник Г. Ф. Кройцер (**G. F. Creuzer**).

2. 1811 р. – університет ім. Філіпа (м. Марбург).

3. 1812 р. – університет ім. Юстуса Лібіха (м. Гессен), засновник Ф. Г. Велькер (**F. G. Welcker**, 1784-1868).

4. 1828 р. – університет м. Росток, засновник грецист Ф. Ф. Фріче (**F. V. Fritsche**).

5. 1830 р. – університет ім. Альберта Людвіга (м. Фрайбург).

Одним з найпотужніших осередків класичної філології у Німеччині є університет ім. Гумбольдта (м. Берлін), в якому класична філологія виникла одночасно з розвитком самого навчального закладу (1810 р.). Серед перших професорів зі світовими іменами, які працювали в університеті, є: Ф. А. Вольф (**F. A. Wolf**, 1759–1824), А. Бьокль (**A. Boeckl**, 1785–1867), Т. Моммзен (**Th. Mommsen**, 1817–1903), І. Беккер (**I. Bekker**, 1785–1871), К. Лахманн (**K. Lachmann**, 1793–1851), М. Хаупт (**M. Haupt**, 1808–1874), Й. Вален (**J. Vahlen**, 1830–1911), У. фон Віламовіц-Мьоллендорфф (**U. von Wilamowitz-Moellendorff**, 1848–1931), Г. Дільс (**H. Diels**, 1848–1922), Е. Норден (**E. Norden**, 1868–1941), Е. Майер (**E. Meyer**, 1855–1930), В. Ягер (**W. Jager**, 1888–1961) та В. Шадевальдт (**W. Chadewaldt**, 1900–1974).

На сьогодні (станом на серпень 2016 р.), спеціальність «Класична філологія (латиністика)» представлена в таких університетах Німеччини, а саме:

1. Університет ім. Рупрехта та Карла (м. Гейдельберг) має семінар з класичної філології (**Seminar für Klassische Philologie**).

2. Університет м. Кельн: є Інститут старожитностей (**Institut für Altertumskunde**) з двома відділеннями: відділення класичної філології (**Abteilung für Klassische Philologie**) та відділення середньовіково-латинської філології (**Abteilung für Mittellateinische Philologie**).

3. Університет ім. Юліуса та Максиміліана (м. Вюрцбург): в Інституті класичної філології (**Institut für Klassische Philologie**)¹³² є кафедра латиністики (**Lehrstuhl für Latinistik**).

4. Університет м. Лейпциг: тут працює Інститут класичної філології та компаративістики (**Institut für Klassische Philologie und Komparatistik**)¹³³ з кафедрою класичної філології (**Lehrstuhl für Klassische Philologie**).

5. Університет м. Росток: на його філософському факультеті є інститут старожитностей імені Генріха Шлімана (**Heinrich Schlimann – Institut für Altertumskunde**) з відділенням латиністики (**Abteilung für Latinistik**).

6. Університет ім. Альберта-Людвіга (м. Фрайбург): тут діють два семінари: семінар з класичної філології (**Seminar für Klassische Philologie**) та семінар з латинської філології періоду Середньовіччя (**Seminar für Lateinische Philologie des Mittelalters**).

7. Університет ім. Людвіга-Максиміліана (м. Мюнхен): є факультет мовознавства та літературознавства (**Fakultät Sprach- und Literaturwissenschaft**)¹³⁴ при департаменті II, в якому є відділення грецької та латинської філології (**Abteilung für Griechische und Lateinische Philologie**).

8. Університет м. Трір: тут є спеціальність II (**Fachbereich II**) за напрямом навчання «Класична філологія (латиністика)» («**Klassische Philologie (Latinistik)**»).

9. Університет ім. Йоганна Гутенберга (м. Майнц): за фахом 07 «Історія та культурознавство» (**Fachbereich 07 «Geschichts- und Kulturwissenschaft»**) є відділення з класичної філології (**Abteilung für Klassische Philologie**).¹³⁵

10. Університет ім. Еберхарда та Карла (м. Тюбінген): за фахом 1 «Старожитності та культурознавство» (**Fachbereich 1 «Altertums- und Kunstwissenschaft»**) є філологічний семінар (латинська філологія) (**Philologisches Seminar: Lateinische Philologie**).

11. Університет ім. Філіпа (м. Марбург): за спеціальністю 10 «Іноземні філології» (**Fachbereich 10 «Fremdsprachliche Philologien»**) є Інститут класичних мов та літератур (**Institut für Klassische Sprachen und Literaturen**), в якому діє семінар з латинської філології періоду Середньовіччя та сучасності («**Seminar für Lateinische Philologie des Mittelalters und der Zeit**»).

12. Університет ім. Фрідріха Шиллера (м. Єна): в Інституті старожитностей (**Institut für Altertumswissenschaft**)¹³⁶ діють дві кафедри, а саме: кафедра класичної філології/латиністики (**Lehrstuhl für Klassische Philologie/Latinistik**) та кафедра з латинської філології періоду Середньовіччя та Нового часу (**Lehrstuhl für Lateinische Philologie des Mittelalters und der Neuzeit**).

13. Університет м. Оснабрюк: є фах 07 «Латина» («Мовознавство та літературознавство») (**Fachbereich 07 «Latein: Sprach- und Literaturwissenschaft**»).

14. Університет ім. Отто та Фрідріха (м. Бамберг): діє факультет природничих наук та культурознавства (**Fakultät für Geistes- und Kulturwissenschaft**), в якому є Інститут класичної філології (**Institut für Klassische Philologie**) з відділенням латиністики.

15. Університет ім. Крістіана Альбрехта (м. Кіль): на філософському факультеті є спеціалізація 2 «Мови та літератури» (**Wissenschaftsbereich 2 «Sprachen und Literaturen»**), в якій є Інститут класичної давнини (**Institut für Klassische Altertumskunde**) з двома відділеннями: класичної філології/латиністики (**Abteilung für Klassische Philologie/Latinistik**) та відділенням середньовічної та нововікової латинської філології (**Abteilung für Mittel- und Neulateinische Philologie**).

16. Університет ім. Георга-Августа (м. Гьоттінген): у навчальному закладі діють два семінари: з класичної філології (**Seminar für Klassische Philologie**) та з латинської філології періоду Середньовіччя та

Нового часу (**Seminar für Lateinische Philologie des Mittelalters und der Neuzeit**).

17. Університет ім. Фрідріха-Олександра (м. Ерланген та м. Нюрнберґ): на філософському факультеті та за спеціальністю теологія (**Die Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie**)¹³⁷ є факультет Стародавнього Світу та азійських культур (**Department Alte Welt und Asiatische Kulturen**) з Інститутом стародавніх мов (**Institut für Alte Sprachen**), в якому функціонують три кафедри: класичної філології (**Lehrstuhl für Klassische Philologie**), яку очолює проф. док. Шрöder (**Prof. Dr. Schröder**; ще одна кафедра класичної філології (**Lehrstuhl für Klassische Philologie**), яку тимчасово очолює та виконує обов'язки ординатора проф. док. Кіссель (**Prof. Dr. Kibel, kommissarisch**); і кафедра-семінар з латинської філології періоду Середньовіччя та Нового часу (**Seminar für Lateinische Philologie des Mittelalters und der Neuzeit**) на чолі з проф. док. Феррарі (**Prof. Dr. Ferrari**).

18. Університет ім. Вільгельма Гумбольдта (м. Берлін): на його філософському факультеті діє Інститут класичної філології (**Institut für Klassische Philologie**).

19. Рейнський університет ім. Фрідріха Вільгельма (м. Бонн): на філософському факультеті діє Інститут класичної та романської філології, т. зв. інститут VII (**Institut für Klassische und Romanische Philologie, d. h. Institut VII**).

20. Технічний університет (м. Дрезден): на факультеті мовознавства, літературознавства та культурознавства (**Fakultät für Sprach-, Literatur- und Kulturwissenschaft**) діє Інститут класичної філології (**Institut für Klassische Philologie**).

21. Університет ім. Йоганна Вольфганга Гете (м. Франкфурт): за фахом 09 «Мовознавство та культурознавство» («**Fachbereich 09: Sprach- und Kulturwissenschaft**») діє Інститут класичної філології (**Institut für Klassische Philologie**), де функціонує відділення латиністики (**Abteilung für Latinistik**).

ГРЕЦИСТИКА

Як зазначає відомий вчений Бурсьє Е., «начиная с VIII в. до н. э. (в результате колонизации) в Сицилии и во всей южной Италии получил распространение греческий язык».¹³⁸ «Позднее римские поэты – Ливий Андроник, Невий, Енний, Плавт – в той или иной степени подражали греческому стихосложению и вводили новые слова и обороты.»¹³⁹

Терміни, що розкривають сутність поняття «грецистика»:

«**Gräzismus, der; -, ...men (Sprach. altgriechische Spracheigentümlichkeit [in einer anderen Sprache])**».¹⁴⁰

«Gräzist, der; -en, -en».¹⁴¹

«Die Gräzistik, die; – (Erforschung des Altgriechischen)».¹⁴²

«Gräzität, die; – (Wesen der altgriech. Sprache und Sitte)».¹⁴³

«Gräzist, Kenner der altgrch. Sprache u. Kultur».¹⁴⁴

«Griechische Sprache, im Raum des heutigen Griechenland in der Antike verbreitete indogerman. Sprache. Die ersten Zeugnisse (das mykenische Griechisch) stammen von 1400 bis 1200 v. Chr. Die hpts. Dialekte des Altgriechischen waren das Achäische, Äolische, Dorische, Ionische u. Attische. Sie bildeten zus. seit dem 4 Jh. eine Gemeinsprache, die Koine, aus **das neuere Griechisch**, die Sprache des NT, hervorging. Seit dem 18. Jh., mit der Entwicklung einer modernen Literatur, hat sich die neugriechische Sprache gebildet».¹⁴⁵

«Griechen, 1. im Altertum die Gesamtheit der grch. Stämme, von den Römern G. (Graeci) genannt. Sie nannten sich selbst seit dem 7. Jh. v. Chr. Hellenen. – 2. Neugriechen, Bewohner des heutigen Griechenland, ferner der Hauptteil der Bev. Zyperns; orth. Christen.»¹⁴⁶

«Griechische Dichtung, beginnt mit Götter- u. Heldensagen u. findet ihren 1. Höhepunkt in den homer. Epen (Illias, Odyssee). Das Epos wurde von **Hesiod** in bürgl.-frommen Stil weiterentwickelt, die aus Ionien stammende Lyrik fand im dorischen Chorlied intensive Pflege. Aus seiner Verbindung mit der ionischen Jambendichtung erwuchs in Asthen im 6. Jh. die Tragödie, von Äschylos, Sophokles u. Euripides zur höchsten Blüte geführt, u. die von Aristophanes zur Meisterform gesteigerte Komödie. Gleichzeitig erreichte die von Herodot begr., von Thukydidēs u. Xenophon fortgeführte Geschichtsschreibung u. die von Platon u. Aristoteles geförderte Philos. Einen Höhepunkt, ebenso wie die Redekunst (Lysias, Isokrates, Demosthenes). In der hellenist. Zeit artet die Überbetonung der Form in Schwulst aus (Menandros, Kallimacos, Theokritos). Die hellenist. Zeit mündet in die attizist. ein (1. Jh. v. Chr.), die die Nachahmung der Klassiker betrieb. Am wichtigsten wurde diese Epoche durch populärwiss. Schriften (Plutarch) u. Sammlungen, die die röm. Lit. Stark beeinflussten».¹⁴⁷

«Griechische Schrift, die älteste (seit 800 v. Chr.) der noch ledenden europ. Schriftarten; semit. (phöniz.) Ursprungs; neu an ihr sind die Vokalzeichen. Die g. S. enthält 24 Buchstabenzeichen».¹⁴⁸

«Koine, Gemeinsprache, für größere Gebiete geltende übermundartl. Sprach- oder Schreibform; zuerst für die grch. Sprache der hellenist. Zeit gebraucht».¹⁴⁹

Дуден тлумачить: «Koine, die; -, Koinai <griech.> (griech. Gemeinsprache der hellenist. Welt; Sprachw. übermundartl. Gemeinsprache)».¹⁵⁰

«Новий український тлумачний словник» надає таке визначення поняття «койне»: «Койне, невідм., с. [грец. Koine (koinos) – загальний].

*Будь-яка загальнонародна мова, що виникла на ґрунті панівного діалекту».*¹⁵¹

В університеті ім. Еберхарда та Карла (м. Тюбінген) працювали такі відомі вчені, як: грецист Ф. Меланхтон (**Ph. Melancthon**, 1497–1560) та професор грецької і латинської мов М. Крузіус (**M. Crusius**, 152–1607). Викладацька та наукова діяльність М. Крузіуса розпочалась у даному навчальному закладі з 1559 р.

Так, у I пол. XX ст. відомий німецький лінгвіст та фахівець з класичної (грецької) філології Е. К. В. Зіттіг (**E. K. W. Sittig**, 1887–1955) працював на кафедрі славістики та порівняльного мовознавства в університеті ім. Еберхарда та Карла (м. Тюбінген) протягом 1929–1945 рр.

Станом на серпень 2016 р. спеціальність «Класична філологія (грецистика)» представлена в таких університетах Німеччини:

1. Університет м. Кельн: у навчальному закладі є Інститут старожитностей (**Institut für Altertumskunde**), в якому є відділення візантистики та неогрецистики (**Abteilung für Byzantistik und Neogräzistik**).

2. Університет ім. Юліуса та Максиміліана (м. Вюрцбург): в Інституті класичної філології (**Institut für Klassische Philologie**)¹⁵² є кафедра грецистики.

3. Університет м. Лейпциг: тут працює Інститут класичної філології та компаративістики¹⁵³ з кафедрою візантистики та неогрецистики.

4. Університет м. Росток: на філософському факультеті є Інститут давнини/старожитностей імені Генріха відділенням грецистики.

5. Університет ім. Людвіга-Максиміліана (м. Мюнхен): є факультет мовознавства та літературознавства,¹⁵⁴ в якому є відділення грецької та латинської філології.

6. Університет м. Трір: є спеціальність «Класична філологія» (**Грецистика**).

7. Університет ім. Еберхарда та Карла (м. Тюбінген): є філологічний семінар з грецької філології.

8. Університет ім. Фрідріха Шиллера (м. Сна): в Інституті давнини/старожитностей (**Institut für Altertumswissenschaft**)¹⁵⁵ діє кафедра грецистики.

9. Університет ім. Отто та Фрідріха (м. Бамберг): діє факультет природничих наук та культурознавства (**Fakultät für Geistes- und Kulturwissenschaft**), в якому є Інститут класичної філології з відділенням грецистики.

10. Університет ім. Крістіана Альбрехта (м. Кіль): на філософському факультеті (**Philosophische Fakultät**) є Інститут класичної давнини (**Institut für Klassische Altertumskunde**) з відділенням грецистики.

11. Університет ім. Йоганна Вольфганга Гете (м. Франкфурт): діє Інститут класичної філології, де функціонує відділення грецистики.

ВІЗАНТИСТИКА

Терміни, що належать до поняття «візантистика»:

«**Byzantische Kunst** entwickelte sich in Byzanz aus der kleinasiat. alexandrin. u. syr. Kunst. u. stand fast nur im Dienste der Kirche; Höhepunkt in der Zeit Kaiser Justinians (526–565), unter den Makedonen u. Komnenen (9–12. Jh.) u. in der Zeit der Paläologen (1258–1453). Für die Kirchenarchitektur wurde die Entwicklung zur Kuppelbasilika wichtig (bed. Beispiel: Hagia Sophia in Istanbul). Vorherrschender Bautyp in spätbyzantin. Zeit war die Kreuzkuppelkirche. Die byzantin. Malerei war vorwiegend Mosaik-, Ikonen- u. Miniaturmalerei in späterer Zeit auch Wandmalerei. Hauptaufgabe der byzantische Malerei war die Darstellung Christi».¹⁵⁶

«**Byzantische Literatur**, das literar. Schaffen des Byzantin. Reichs in grch. Sprache nach dem Ausgang des Hellenismus, vom Anfang des 6. Jh. bis 1453 (Eroberung Konstantinopels durch die Türken); vorw. theol. Schrifttum».¹⁵⁷

«**Byzantisches Reich, Oströmisches Reich**, 395 n. Chr. nach der Teilung des Röm. Reichs entstandene grch.-oriental. Reichshälfte grch.-christl. Kultur, Hptst. **Byzanz (Konstantinopel)**; Blütezeit unter **Justinian I** (527–565); Eroberung N-Afrikas u. Vernichtung der Ostgoten in Italien, Wiederherstellung der röm. Macht; wenig später jedoch Verlust großer Teile Italiens an die Langobarden; im 7. Jh. Verlust Ägyptens u. Syiens an die Araber; im 8. Jh. innere Krise durch den "Bilderstreit" (726–843); im 9. Jh. Erneuter Kultureller u. polit. Höhepunkt unter der **makedonischen Dynastie** (867–1056), den Arabern konnten große Teile Kleinasiens entrissen u. das Bulgarenreich erobert werden; dann erneuter Verfall: 1071 eroberten die Seldschuken Kleinasien Unteritalien fiel an die Normannen; 1024 Eroberung Konstantinopels durch die Kreuzfahrer u. Errichtung eines Lat. Kaiserreichs; 1261 Wiederherstellung des B. R.; 1453 erlag es endgültig den osman. Türken».¹⁵⁸

«**Byzantismus**, würdelose Kriecherei gegenüber Höherstehenden, wie sie vom strengen Zeremoniell des byzantin. Hofes gefordert wurde».¹⁵⁹

«**Byzanz, Konstantinopel**, das heutige Istanbul, Stadt am Bosphorus, um 660 v. Chr. gegr; 330 von Konstantin d. Gr. Unter dem Namen **Nova Roma (Neu-Rom)** oder **Konstantinopolis (Konstantinstadt)** zur Hptst. des Röm. Reichs ernannt; 395–1453 Hptst. des Byzantin. Reichs».¹⁶⁰

Семантичне значення терміну «візантистика» (за **Duden**): «**Byzantistik**, die; – (Wissenschaft von der byzantischen Literatur u. Kultur)».¹⁶¹

Станом на серпень 2016 р. спеціальність «Класична філологія (візантистика)» представлена в таких університетах Німеччини:

1. Університет м. Кельн: у навчальному закладі є Інститут старожитностей (**Institut für Altertumskunde**), в якому є відділення візантистики та неогрецистики (**Abteilung für Byzantistik und Neogräzistik**).

2. Університет м. Лейпциг: працює Інститут класичної філології та компаративістики¹⁶² з кафедрою візантистики та неогрецистики.

Отже, давньокласична філологія в німецьких університетах має тривалий шлях свого розвитку та становлення (XIV–XXI ст.). Вона представлена латиністикою, грецистикою та візантистикою. Варто зазначити, що латина була мовою не лише навчання, а й викладання. Даний процес розпочався з дня заснування першого німецького університету – університету імені Рупрехта та Карла (м. Гейдельберг) у 1386 р.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Бах А. История немецкого языка / Адольф Бах. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – С. 337–338.
2. Введение в германскую филологию : [уч. для філол. фак.] / Маргарита Георгиевна Арсеньева, Светлана Пантелеймоновна Балашова, Валерий Павлович Берков, Лия Николаевна Соловьева. – М. : ГИС. – 2006. – С. 276.
3. Deick C. Deutsche Geschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart / Christian Deick. – Verlag : Ravensburger Verlag. – 2012. – S. 76 – 77.
4. Бурсье Э. Основы романского языкознания / Эдуар Бурсье // Пер. с фр. / Под. ред., с предисл. и примеч. Д. Е. Михальчи. Изд. 3-е. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – С. 5. (История языков народов Европы).
5. Там само.
6. Duden. Die deutsche Rechtschreibung. Das umfassende Standardwerk auf der Grundlage der neuen amtlichen Regeln. – Bd. 1, 24. Auflage. – Dudenverlag: Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich. – 2006. – S. 147.
7. Bertelsmann. Das neue Universalexikon. – Gütersloh / München : Wissen Media Verlag GmbH. – S. 741.
8. Кузнецова О. Ю. Розвиток мовної освіти у середніх і вищих навчальних закладах Великої Британії другої половини ХХ ст. : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олена Юрїївна Кузнецова ; Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2003. – С. 1.
9. Див. пос. 2, с. 278–279.
10. Schneider M. Geschichte der deutschen Orthographie unter besonderer Berücksichtigung der Entwicklung seit 1994. Materialien zur (neuen) deutschen Orthographie [Електронний ресурс] / Michael Schneider. Universität Marburg. – 30 s. – Режим доступу : <http://www.decemsys.de> (28 лютого 2013 р.).
11. Див. пос. 2.
12. Бакулина А. Деятельность теоретиков-грамматистов и лексикографов по нормализации немецкого языка в XVII–XVIII веках [Електронний ресурс] / Алла Бакулина // Филология. XVI ежегодная богословская конференция. – 2006. – С. 233. – Режим доступу : <http://www.pstgu.ru> (30 квітня 2014 р.).
13. Филичева Н. И. История немецкого языка : [учеб. пос.] / Нинель Ильинична Филичева. – М. : Изд. центр «Академия». – 2003. – 304 с.
14. Див. пос. 7, с. 770.

15. Див. пос. 13, с. 291.
16. Див. пос. 2.
17. Див. пос. 1, с. 249.
18. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К. : Либідь. – 1997. – С. 339.
19. Мещанинов О. П. Методики оцінки розвитку університетської освіти : [навчально-методичний посібник] / Олександр Павлович Мещанинов. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – С. 6.
20. Глузман А. В. Профессионально-педагогическая подготовка студентов университета: теория и опыт исследования : [монография] / Александр Владимирович Глузман. – К. : Поисково-издательское агентство, 1998. – С. 120–121.
21. Див. пос. 7, с. 977.
22. Universitäten [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.studieren.de> (12 жовтня 2013 р.).
23. Університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.daad.org.ua> (21 жовтня 2013 р.).
24. Технічний університет / технічний інститут – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.daad.org.ua> (21 жовтня 2013 р.).
25. Університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ru.wikipedia.org>. (21 жовтня 2013 р.).
26. Університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uk.wikipedia.org>. (21 жовтня 2013 р.).
27. Universität [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.de.wikipedia.org> (16 жовтня 2013 р.).
28. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-heidelberg.de/> (25 серпня 2016 р.).
29. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-koeln.de/> (25 серпня 2016 р.).
30. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-erfurt.de> (25 серпня 2016 р.).
31. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-wuerzburg.de> (25 серпня 2016 р.).
32. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zv.uni-leipzig.de/> (25 серпня 2016 р.).
33. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-rostock.de/> (25 серпня 2016 р.).
34. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-greifswald.de> (25 серпня 2016 р.).
35. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-freiburg.de/> (25 серпня 2016 р.).
36. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-muenchen.de> (25 серпня 2016 р.).
37. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-trier.de> (25 серпня 2016 р.).
38. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-mainz.de> (25 серпня 2016 р.).

39. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-tuebingen.de> (25 сепня 2016 р.).
40. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-halle.de/> (25 сепня 2016 р.).
41. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.europa-uni.de> (25 сепня 2016 р.).
42. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-marburg.de/> (25 сепня 2016 р.).
43. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-jena.de/> (25 сепня 2016 р.).
44. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-helmstedt.hab.de> (25 сепня 2016 р.).
45. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-giessen.de/cms/> (25 сепня 2016 р.).
46. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-osnabrueck.de/> (25 сепня 2016 р.).
47. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-bamberg.de/> (25 сепня 2016 р.).
48. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-kiel.de/> (25 сепня 2016 р.).
49. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.udk-berlin.de> (25 сепня 2016 р.).
50. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-goettingen.de/> (25 сепня 2016 р.).
51. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-erlangen.de/> (25 сепня 2016 р.).
52. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.tu-braunschweig.de/> (25 сепня 2016 р.).
53. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://tu-freiberg.de/> (25 сепня 2016 р.).
54. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.tu-berlin.de/> (25 сепня 2016 р.).
55. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.tu-clausthal.de/> (25 сепня 2016 р.).
56. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-muenster.de> (25 сепня 2016 р.).
57. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hu-berlin.de/> (25 сепня 2016 р.).
58. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www3.uni-bonn.de/> (25 сепня 2016 р.).
59. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.uni-hohenheim.de/> (25 сепня 2016 р.).
60. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.tu-dresden.de/> (25 сепня 2016 р.).
61. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-stuttgart.de> (25 сепня 2016 р.).

62. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-vechta.de> (25 серпня 2016 р.).
63. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-hannover.de/de/> (25 серпня 2016 р.).
64. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tu-chemnitz.de/> (25 серпня 2016 р.).
65. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-weimar.de/de/universitaet/start/> (25 серпня 2016 р.).
66. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tum.de> (25 серпня 2016 р.).
67. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tu-darmstadt.de/> (25 серпня 2016 р.).
68. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-frankfurt.de/> (25 серпня 2016 р.).
69. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-hamburg.de/> (25 серпня 2016 р.).
70. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ufu-muenchen.de> (25 серпня 2016 р.).
71. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.folkwang-uni.de> (25 серпня 2016 р.).
72. Hoßfeld U., John J., Lemuth O. «Im Dienst an Volk und Vaterland». Die Jenaer Universität in der NS-Zeit / Uwe Hoßfeld, Jürgen John, Oliver Lemuth. – Verlag: Böhlau, 2005. – 272 s.
73. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.leuphana.de/> (25 серпня 2016 р.).
74. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-hildesheim.de> (25 серпня 2016 р.).
75. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fu-berlin.de/> (25 серпня 2016 р.).
76. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-saarland.de> (25 серпня 2016 р.).
77. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ruhr-uni-bochum.de> (25 серпня 2016 р.).
78. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-regensburg.de> (25 серпня 2016 р.).
79. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-luebeck.de> (25 серпня 2016 р.).
80. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-duesseldorf.de> (25 серпня 2016 р.).
81. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-konstanz.de> (25 серпня 2016 р.).
82. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-mannheim.de> (25 серпня 2016 р.).
83. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-ulm.de> (25 серпня 2016 р.).
84. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tu-dortmund.de> (25 серпня 2016 р.).

85. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-bielefeld.de> (25 серпня 2016 р.).
86. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-augsburg.de> (25 серпня 2016 р.).
87. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-kl.de> (25 серпня 2016 р.).
88. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-bremen.de> (25 серпня 2016 р.).
89. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ebs.edu> (25 серпня 2016 р.).
90. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-kassel.de> (25 серпня 2016 р.).
91. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hsu-hh.de/hsu/index.php> (25 серпня 2016 р.).
92. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-wuppertal.de> (25 серпня 2016 р.).
93. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-paderborn.de> (25 серпня 2016 р.).
94. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-siegen.de/start/> (26 серпня 2016 р.).
95. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.unibw.de> (26 серпня 2016 р.).
96. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-passau.de> (26 серпня 2016 р.).
97. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-oldenburg.de> (26 серпня 2016 р.).
98. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.fernuni-hagen.de> (26 серпня 2016 р.).
99. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-bayreuth.de> (26 серпня 2016 р.).
100. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.tuhh.de/> (26 серпня 2016 р.).
101. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ku.de> (26 серпня 2016 р.).
102. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-wh.de> (26 серпня 2016 р.).
103. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-koblenz-landau.de> (26 серпня 2016 р.).
104. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.tu-ilmeneau.de/> (26 серпня 2016 р.).
105. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-potsdam.de> (26 серпня 2016 р.).
106. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ovgu.de> (26 серпня 2016 р.).
107. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni-flensburg.de/> (26 серпня 2016 р.).

108. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.jacobs-university.de> (26 серпня 2016 р.).
109. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-due.de> (26 серпня 2016 р.).
110. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.di-uni.de> (26 серпня 2016 р.).
111. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zu.de> (26 серпня 2016 р.).
112. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hcu-hamburg.de> (26 серпня 2016 р.).
113. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.the-klu.org> (26 серпня 2016 р.).
114. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.b-tu.de> (26 серпня 2016 р.).
115. Див. пос. 4, с. 27.
116. Див. пос. 4, с. 28.
117. Там само, с. 29.
118. Див. пос. 7, с. 151.
119. Там само, с. 535.
120. Там само.
121. Там само.
122. Там само, с. 536.
123. Там само, с. 65.
124. Там само, с. 809.
125. Там само, с. 1007.
126. Див. пос. 6, с. 630.
127. Там само, с. 631.
128. Там само.
129. Там само.
130. Там само.
131. Там само, с. 191–192.
132. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.klassphil.uni-wuerzburg.de> (30 липня 2013 р.).
133. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-leipzig.de/klassik/> (30 липня 2013 р.).
134. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fremdsprachen.uni-muenchen.de> (30 липня 2013 р.).
135. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.klassphil.uni-mainz.de> (7 серпня 2013 р.).
136. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.altertum.uni-jena.de> (11 серпня 2013 р.).
137. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-erlangen.de/einrichtungen/fakultaeten/phil/departments.shtml> (24 серпня 2013 р.).
138. Див. пос. 4, с. 28.
139. Там само, с. 29.
140. Див. пос. 6, с. 467.

141. Там само.
142. Там само.
143. Там само.
144. Див. пос. 7, с. 349.
145. Там само, с. 353.
146. Там само, с. 351.
147. Там само.
148. Там само, с. 352.
149. Там само, с. 494.
150. Див. пос. 6, с. 558.
151. Новий український тлумачний словник. Близько 20 000 слів і словосполучень [Текст] / укл. Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник; за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Харків : Книжковий «Клуб Сімейного Дозвілля», 2008. – С. 291.
152. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.klassphil.uni-wuerzburg.de> (30 липня 2013 р.).
153. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-leipzig.de/klassik/> (30 липня 2013 р.).
154. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fremdsprachen.uni-muenchen.de> (30 липня 2013 р.).
155. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.altertum.uni-jena.de> (11 серпня 2013 р.).
156. Див. пос. 7, с. 147.
157. Там само.
158. Там само.
159. Там само.
160. Там само.
161. Див. пос. 6, с. 279.
162. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-leipzig.de/klassik/> (30 липня 2013 р.).

© Мелінчук Н. В., 2017

1.4. КОМПАРАТИВІСТИКА

УДК 81'373.7

Мелінчук Н. В.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ СЕМОЮ «ПРОФЕСІЯ» В РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ

У даній статті проаналізовано фразеологізми на позначення злочинного світу в різноструктурних мовах (на матеріалі німецької, української, англійської та російської мов). Зроблено лексико-